

Normenkader Bibliotheken

Het normenkader op hoofdlijnen

- De Tweede Kamer heeft op 7 juli 2022 de regering opgeroepen om een zorgplicht op te nemen in de Wsob. De regering wordt verzocht te komen tot een wetswijziging die de **toegang tot een volwaardige bibliotheek** voor elke inwoner van Nederland **garandeert**.
- Staatssecretaris Gräper heeft op hoofdlijnen afspraken gemaakt met de VNG, IPO en de bibliotheeksector over hoe ieder zorg kan dragen voor een nog sterker bibliothekennetwerk. Het normenkader is onderdeel van deze afspraken. Dit omvat:
 - Een inhoudelijke norm (*meerjarige afspraken tussen gemeenten en bibliotheken*)
 - Een bekostigingsnorm (*gebaseerd op de – geïndexeerde – bedragen uit de VNG-handreiking Subsidiebeleid openbare bibliotheken. Een handreiking voor gemeenten - 2011*)
 - Een aanwezigheidsnorm en bemande openingsurennorm (*voor waarborging toegankelijkheid*)
- De staatssecretaris komt in 2025 en 2026 met een overgangsregeling om zich voor te bereiden op de zorgplicht. Het voorstel is om gemeenten een langere tijd (totaal 4 tot 8 jaar) te bieden om toe te groeien naar de minimale normen.

Uitgangspunten | De basis van het normenkader (1/2)

Uitgangspunt 1: Het normenkader beschrijft waar de basisvoorziening in ieder geval aan moet voldoen

- Het normenkader legt vast wat de basisvoorziening inhoudt. De bijdrage van de bibliotheek aan specifieke lokale maatschappelijke opgaven is een lokale kwestie.
- Het normenkader is zo licht -en zo beperkt bureaucratisch- mogelijk.
- Het komen tot een basisvoorziening in heel Nederland vergt een kwaliteitsimpuls en daarmee gepaard gaande investering. Stevige en ambitieuze normen helpen (de bibliotheeksector) daarbij.
- Het normenkader is daarom: landelijk uniform, zo beperkt als kan en zo stevig als moet. Een ambitieuze minimale landelijke basis.
- Elke 4 jaar stelt het rijk samen met het veld een hoofdlijnennotitie vast waarin normen en financiering worden vastgesteld.

Uitgangspunt 2: Het normenkader volgt de motie-Mohandis

- De motie-Mohandis valt uiteen in: 'toegang voor elke inwoner', 'volwaardigheid' en 'garantie'. De kapstok voor de normering van een 'voldoende en volwaardige bibliotheek' is dan als volgt:
 - Toegankelijkheid → Aanwezigheidsnorm
 - Volwaardigheid → Inhoudelijke norm op basis van wettelijke taken en professioneel bemande openingstijden
 - Garantie → Bekostigingsnorm

Uitgangspunten | De basis van het normenkader (2/2)

Uitgangspunt 3: Het normenkader sluit een aantal zaken uit

- De huisvestingskosten van bibliotheken verschillen sterk vanwege de grote verschillen tussen gemeenten in vastgoed prijzen. Het normenkader is dan ook **excl. huisvestingskosten**.
- Het IDO is een wettelijke taak die apart gefinancierd wordt. Het normenkader **neemt de uitvoering van het IDO nu niet mee**.
- Het normenkader neemt **de uitvoering van de Bibliotheek op School nog niet mee**. De uitvoering van dBOs zien wij wél als onderdeel van de basisvoorziening. Echter is er nog onderzoek benodigd om tot een realistisch landelijk beeld van de benodigde inzet en investering te komen. Dit is dan ook een PM post.

Uitgangspunt 4: Het normenkader is een ingroeimodel

- Waar gemeenten niet direct kunnen voldoen aan stevige ambitieuze normen wordt een ingroeimodel gehanteerd (maar geen lagere norm).
- Het voorstel is om gemeenten **tweemaal een cyclus van 4 jaar** te geven om samen met de bibliotheek toe te werken naar ten minste het niveau van de basisvoorziening.
- Het voorstel is om na eenmaal een cyclus van 4 jaar dBos te integreren in de norm (mits onderzoek is uitgevoerd, zie uitgangspunt 3).

Invulling 'Volwaardigheid'| Inhoudelijke norm (1/2)

Noties vooraf:

- De norm moet invulling geven aan de wens om voor 'elke inwoner toegang tot **een volwaardige** bibliotheek te garanderen'.
- De inhoudelijke norm is gebaseerd op de wettelijke taken van de bibliotheek: de 5 kerntaken uit de Wsob (artikel 5 a t/m e) plus taak tot toegankelijkheid (artikel 1c) plus taak om als netwerk het onderwijs te ondersteunen (artikel 8f).
- De normen worden elke 4 jaar door het rijk, in dialoog met het veld, herzien en in een Hoofdpijnennotitie vastgelegd.
- Een inhoudelijke norm is beperkt in absolute criteria te vangen. Deze is wél te vangen in een procedurele norm die een minimale invulling geeft van het inhoudelijk gesprek tussen gemeente en bibliotheek.

Voorstel minimale inhoudelijke norm

- De inhoudelijke norm bestaat uit een definitie van het opdrachtgeverschap van de gemeente (zie slide hierna). Basis hiervoor zijn de wettelijke taken en geldende beleidskaders.
- Daarnaast liggen er 3 normen onder, als absolute bodem:
 - Aanwezigheidsnorm (slide 8 en 9)
 - Bekostigingsnorm (slide 10 en 11)
 - Bemande openingstijdennorm (slide 12 en 13)

Invulling 'Volwaardigheid'| Inhoudelijke norm (2/2)

Voorstel minimale inhoudelijke norm (uitwerking):

Elke gemeente geeft -samen met de bibliotheek- invulling aan goed opdrachtgever-/opdrachtnemerschap. Dit goed opdrachtgeverschap bestaat uit:

- Het eens per 4 jaar in samenspel lokaal invullen van de landelijke hoofdlijnen notitie. Dit leidt tot een gemeenschappelijk gedragen plan plus budget voor de komende 4 jaar waarin:
 - Lokaal invulling wordt gegeven aan de 5 kerntaken uit de Wsob passend bij landelijke (wettelijke/beleids-) kaders (artikel 5 a t/m e).
 - Lokaal invulling wordt gegeven aan de taak om als netwerk het onderwijs te ondersteunen (artikel 8f).
 - Lokaal invulling wordt gegeven aan de fysieke verblijfsplaats op basis van waarden als veilige, laagdrempelige, publiek toegankelijk.
 - PM Lokaal invulling wordt gegeven aan dBOS
 - PM Lokaal invulling wordt gegeven aan IDO
- Lokale afspraken met betrekking tot de beheersorganisatie van de bibliotheek. Onder meer met betrekking op inzet van voldoende en goed gekwalificeerd personeel door de bibliotheekvoorziening, op het gebied van financiële stevigheid en wendbaarheid van de organisatie.
- Lokale afspraken over 'het beheer' van het opdrachtgever-opdrachtnemerschap: in samenspel vormgeven van de kwaliteitscyclus, dat wilt zeggen: afspraken over het voeren van het continu inhoudelijk gesprek.

Invulling 'Toegankelijkheid'

Aanwezigheidsnorm (1/2)

Noties vooraf:

- De norm moet invulling geven aan de wens om voor 'elke inwoner **binnen redelijke afstand** toegang tot een volwaardige bibliotheek te garanderen'.
- Doelstelling is te komen tot een redelijke norm voor ten minste 90% van het stelsel.
- In verband met de zorgplicht dient een gemeente (hoe klein ook) altijd in 1 volwaardige vestiging te voorzien (dBos telt niet als volwaardige vestiging).
- Voor kleine kernen (>5.000 inwoners) dient aanwezigheidsbeleid op een andere wijze vormgegeven te worden (bijvoorbeeld 'halve' vestigingen, bibliobus, ...). Voor deze kernen, en kernen tussen de 5.000-12.000 inwoners dient lokaal invulling gevonden te worden. Hier geldt de 'norm, tenzij'.

Voorstel minimale huisvestings-/aanwezigheidsnorm:

- Kleine gemeenten tot 30.000 inwoners: gemiddeld 1 volwaardige vestiging per maximaal 13.000 inwoners*
- Gemeenten 30.000-90.000 inwoners: gemiddeld 1 volwaardige vestiging per maximaal 17.000 inwoners
- 90.000+ gemeenten: gemiddeld 1 volwaardige vestiging per maximaal 28.000 inwoners.

*Kleine gemeenten tot 30.000 inwoners is nu gemiddeld 1 per 17.000 inwoners
Gemeenten 30.000-90.000 inwoners is nu gemiddeld 1 per 28.000 inwoners
90.000+ inwoners is nu gemiddeld 1 per 46.000 inwoners.

Invulling 'Toegankelijkheid' | Aanwezigheidsnorm (2/2)

Verantwoording:

- Indeling categorieën gemeenten op basis van Handreiking VNG 2003
- 'Redelijke afstand' (reisafstand) vervangen door alternatief: aantal woonkernen. Daarnaast 'aantal inwoners' meegenomen als variabele. In het model een evenwicht gevonden tussen het belang van 'aantal inwoners' en 'aantal woonkernen'.
- Regressie analyse op basis van het huidige bibliotheeklandschap, rekening houdend met het aantal grotere (>5000 inwoners) en kleinere (<5000 inwoners) woonkernen in de 342 gemeenten.

Gevolg van deze norm*:

- Groei van 744 bibliotheekvestigingen nu (let op: dit is exclusief vestigingen die met de SPUK gelden 2022 geopend worden) naar 924 vestigingen.
- Voorstel om ook hier een ingroeimodel te hanteren.

*Zie ook de bijlage voor nadere uitwerking van de gevolgen van deze norm
Bron: Frank Huysmans (bijzonder hoogleraar Informatiesamenleving, UvA)

Invulling 'Garantie' | Bekostigingsnorm (1/2)

Noties vooraf:

- De norm moet invulling geven aan de wens om 'toegang tot een volwaardige bibliotheekvoorziening te **garanderen**'.
- Het geeft daarmee grondslag aan 'goed opdrachtgeverschap' vanuit de gemeente; stelt zij de bibliotheek in staat om de basisvoorziening te realiseren.
- Er wordt gerekend met een bedrag per inwoner, excl. huisvestingskosten, excl. dBos en excl. IDO's.
- De huisvestingskosten zijn niet meegenomen in deze norm. De gemeente dient wel zorg te dragen voor passende huisvesting (bandbreedte landelijk: 5%-43%, gemiddeld 20% van de totale kosten). Deze kosten dienen ook geïndexeerd te worden.
- Elke 4 jaar wordt getoetst of het bestaande beschikbare landelijke en lokale budget nog in verhouding staat tot de taken en de ambities.
- Indexatie van de bekostigingsnorm over tijd is aan te bevelen vanwege loon- en prijsontwikkelingen, de dienstverlening verschaalt anders.*

Voorstel minimale bekostigingsnorm (excl. huisvesting, excl. dBos, excl. IDO's):

- Kleine gemeenten tot 30.000 inwoners: €22,- per inwoner
- Gemeenten 30.000-90.000 inwoners: €24,- per inwoner
- 90.000+ gemeenten: €29,- per inwoner

* Subsidiebeleid openbare bibliotheken. Een handreiking voor gemeenten (VNG, 2011)

Invulling 'Garantie' |Bekostigingsnorm (2/2)

Verantwoording:

- Norm uit de Handreiking VNG 2003* (herbevestigd in 2011) is de basis. Deze is geïndexeerd en aangevuld voor de extra wettelijke taken voor zover daar aanvullende Rijksfinanciering voor komt.
- Stap 1: verhoging prijspeil. Van €11, €12, €15 euro in 2003 naar €19, €21, €26 euro in 2024 excl. huisvesting.
 - Indexering op basis van Centraal Planbureau (CPB)
 - Vanuit cijfers KB Wsob 2022 is de verhouding bij bibliotheken landelijk 2/3 lonen, 1/3 materieel en overig.
 - Deze verhouding toegepast op CPB loonvoet sector overheid (2/3) en prijs netto materiële overheidsconsumptie (imoc) (1/3), cMEV24 (17 augustus 2023)
- Stap 2: verhoging met nieuwe wettelijke taken (Wsob). Verhoging met rijkscompensatie van €3,- per inwoner. Totalen dan: €22, €24, €29 euro excl. huisvesting.
- *Nota Bene:* in de rapportage: Verkenning zorgplicht bibliotheken** is een indicatieve steekproef uitgevoerd bij voorbeeldgemeenten (zie ook de bijlage). Hieruit blijkt er nog afgerond €3,- per inwoner extra nodig is voor uitvoering van de wettelijke taken. Er is extra compensatie voor gemeenten nodig (€80-€100 mln. in plaats van de toegezegde €54 mln.) om dit tot uiting te laten komen in de norm. Indien je deze toepast kom je op de volgende totalen: €25, €26, €32 euro excl. huisvesting.

* Subsidiebeleid openbare bibliotheken. Een handreiking voor gemeenten (VNG, 2011)

** Uit rapportage: Verkenning zorgplicht bibliotheken (AEF, januari 2024, in opdracht van de VOB)

Invulling 'Volwaardigheid' |Bemandede openingstijdennorm (1/2) PM

Noties vooraf:

- De norm moet invulling geven aan de wens om 'toegang tot een volwaardige bibliotheekvoorziening te **garanderen**'.
- De bibliotheek wil voor al haar doelgroepen toegankelijk zijn.
- De openingstijdennorm is per *vestiging*, niet op de voorziening (samenstel van locaties/vestigingen) als geheel.

Voorstel minimale bemandede openingstijdennorm

- centrale vestiging: minimaal 60 uur per week open met personeel
- gewone vestiging: minimaal 30 uur per week open met personeel
- (mini)servicepunt: minimaal 8 uur per week open met personeel

Invulling 'Volwaardigheid' |Bemande openingstijdennorm (2/2) PM

Verantwoording:

- Er is een splitsing gemaakt tussen centrale vestigingen in plaatsen met 50.000+ inwoners, 'reguliere' vestigingen en woonplaatsen van 5.000 tot 12.000 inwoners hebben een (mini)servicepunt
- Een lichte verhoging van het gemiddelde (54 uur naar 60 uur)/27 naar 30 uur) (6.5 uur/8 uur)
- De norm is een minimum en betreft alleen openingsuren met aanwezig personeel
- Ook hier uiteraard sprake van een ingroeimodel

Samenvattend normenkader | Een ambitieuze minimale landelijke basis

Normen <u>excl.</u> <u>huisvesting, dBos en</u> <u>IDO's.</u>	Kleine gemeenten tot 30.000 inw.	Gemeenten 30.000 - 90.000 inwoners	90.000+ gemeenten
Inhoudelijke norm	De inhoudelijke norm bestaat uit een definitie van het opdrachtgeverschap van de gemeente. Hierin stellen we een procedure voor tussen opdrachtgever en opdrachtnemer. En definiëren we 'volwaardigheid' op basis van wettelijke (kern)taken en geldende beleidskaders.		
Aanwezigheidsnorm	1 vestiging per 13.000 inwoners	1 vestiging per 17.000 inwoners	1 vestiging per 28.000 inwoners
Bekostigingsnorm	€22,- per inwoner	€24,- per inwoner	€29,- per inwoner
Bemande openingstijdennorm	30 uur per vestiging 8 uur voor woonkernen	30 uur per vestiging 60 uur voor centrale	30 uur per vestiging 60 uur voor centrale

Bijlagen

Bijlage I (Wettelijke/beleids-) kaders inhoudelijke norm PM

- Beleidskaders onder de wettelijke taken toevoegen
- Bijv. → voldoen aan landelijke collectie eis
- Bijv. → WEB gelden, voorzien in een taalpunt
- ...

Bijlage | Tabel Aanwezigheidsnorm

				inwoners per vestiging		
	Inwoners (2023)	huidig (2022)	nieuwe norm		huidig (2022)	nieuwe norm
1	3.010.399	184	226	tot 30.000 inwoners	16.361	13.320
2	7.298.496	346	430	30-90.000 inwoners	21.094	16.973
3	7.502.396	214	268	90.000 en meer inwoners	35.058	27.994
Eindtotaal	17.811.291	744	924		23.940	19.276

Bijlage | Tabel indexering bekostigingsnorm

Tabel: Gemeentelijke exploitatiesubsidie (excl. huisvestingskosten) per inwoner

	VNG 2003	geïndexeerd 2024*	Wsob-meting 2022		extra taken Wsob	
			bedrag	in % van 'geïndexeerd 2024'	'geïndexeerd 2024' + € 3	'geïndexeerd 2024' + €3 + €3 (AEF)
bedragen						
tot 30.000 inwoners	€ 11,00	€ 19,38	€ 14,73	76	€ 22,38	€ 25,38
30-90.000 inwoners	€ 12,00	€ 21,15	€ 15,45	73	€ 24,15	€ 27,15
90.000 en meer inwoners	€ 15,00	€ 26,43	€ 19,16	72	€ 29,43	€ 32,43
index (VNG 2003=100)						
tot 30.000 inwoners	100	176	134	76	203	231
30-90.000 inwoners	100	176	129	73	201	226
90.000 en meer inwoners	100	176	128	72	196	216

* Indexering op basis van Centraal Planbureau (CPB), loonvoet sector overheid (2/3) en prijs netto materiële overheidsconsumptie (imoc) (1/3), cMEV24 (17 augustus 2023)

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Groningen

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Groningen	596.075	32	34	18.627	17.532
Eemsdelta	45.394	2	3	22.697	15.131
Groningen	238.147	9	9	26.461	26.461
Het Hogeland	48.298	4	4	12.075	12.075
Midden-Groningen	61.554	3	3	20.518	20.518
Oldambt	39.044	3	3	13.015	13.015
Pekela	12.404	1	1	12.404	12.404
Stadskanaal	32.135	3	3	10.712	10.712
Veendam	27.616	1	2	27.616	13.808
Westerkwartier	64.946	4	4	16.237	16.237
Westerwolde	26.537	2	2	13.269	13.269

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Friesland

	inwoners (2023)	vestigingen			inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm		huidig (2022)	nieuwe norm
 Fryslân	659.551	34	46		19.399	14.338
Achtkarspelen	28.149	2	2		14.075	14.075
Ameland	3.840	2	2		1.920	1.920
Dantumadiel	19.194	1	2		19.194	9.597
De Fryske Marren	51.992	3	4		17.331	12.998
Harlingen	16.188	1	1		16.188	16.188
Heerenveen	51.637	1	2		51.637	25.819
Leeuwarden	127.073	3	6		42.358	21.179
Noardeast-Fryslân	45.812	3	4		15.271	11.453
Ooststellingwerf	25.837	1	1		25.837	25.837
Opsterland	30.054	3	3		10.018	10.018
Schiermonnikoog	982	0	1			982
Smallingerland	56.098	1	3		56.098	18.699
Súdwest-Fryslân	90.883	5	6		18.177	15.147
Terschelling	4.928	1	1		4.928	4.928
Tytsjerksteradiel	32.408	2	2		16.204	16.204
Vlieland	1.291	0	1			1.291
Waadhoeke	46.718	3	3		15.573	15.573
Weststellingwerf	26.467	2	2		13.234	13.234

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Drenthe

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Drenthe	502.051	31	36	16.195	13.946
Aa en Hunze	25.724	2	2	12.862	12.862
Assen	69.414	1	3	69.414	23.138
Borger-Odoorn	25.919	4	4	6.480	6.480
Coevorden	35.700	2	2	17.850	17.850
De Wolden	24.602	3	3	8.201	8.201
Emmen	108.765	4	4	27.191	27.191
Hoogeveen	56.433	1	3	56.433	18.811
Meppel	35.464	1	2	35.464	17.732
Midden-Drenthe	33.987	3	3	11.329	11.329
Noordenveld	31.591	3	3	10.530	10.530
Tynaarlo	34.592	3	3	11.531	11.531
Westerveld	19.860	4	4	4.965	4.965

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Overijssel

	huidig (2022)		nieuwe norm		huidig (2022) nieuwe norm	
Overijssel	1.184.333	68	73		17.417	16.224
Almelo	73.949	1	3		73.949	24.650
Borne	24.524	1	1		24.524	24.524
Dalfsen	29.612	5	5		5.922	5.922
Deventer	102.781	8	8		12.848	12.848
Dinkelland	26.743	2	2		13.372	13.372
Enschede	161.235	6	6		26.873	26.873
Haaksbergen	24.502	1	1		24.502	24.502
Hardenberg	62.509	4	4		15.627	15.627
Hellendoorn	36.261	3	3		12.087	12.087
Hengelo	82.311	2	3		41.156	27.437
Hof van Twente	35.455	4	4		8.864	8.864
Kampen	55.614	2	3		27.807	18.538
Losser	23.362	2	2		11.681	11.681
Oldenzaal	31.925	1	2		31.925	15.963
Olst-Wijhe	18.682	2	2		9.341	9.341
Ommen	18.955	1	1		18.955	18.955
Raalte	38.500	2	2		19.250	19.250
Rijssen-Holten	38.493	2	2		19.247	19.247
Staphorst	17.628	2	2		8.814	8.814
Steenwijkerland	45.376	3	3		15.125	15.125
Tubbergen	21.408	1	1		21.408	21.408
Twenterand	33.867	4	4		8.467	8.467
Wierden	24.862	2	2		12.431	12.431
Zwartewaterland	23.368	3	3		7.789	7.789
Zwolle	132.411	4	4		33.103	33.103

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Flevoland

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Flevoland	444.701	10	17	44.470	26.159
Almere	222.825	4	7	55.706	31.832
Dronten	43.593	2	3	21.797	14.531
Lelystad	83.033	1	3	83.033	27.678
Noordoostpolder	49.729	1	2	49.729	24.865
Urk	21.829	1	1	21.829	21.829
Zeewolde	23.692	1	1	23.692	23.692

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Gelderland

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Gelderland	2.133.708	104	125	20.516	17.070
Aalten	27.244	2	2	13.622	13.622
Apeldoorn	167.191	3	6	55.730	27.865
Arnhem	165.770	6	6	27.628	27.628
Barneveld	61.655	3	3	20.552	20.552
Berg en Dal	35.420	6	6	5.903	5.903
Berkelland	44.022	4	4	11.006	11.006
Beuningen	26.573	2	2	13.287	13.287
Bronckhorst	36.277	4	4	9.069	9.069
Brummen	21.105	2	2	10.553	10.553
Buren	27.725	1	2	27.725	13.863
Culemborg	29.729	1	1	29.729	29.729
Doesburg	11.081	1	1	11.081	11.081
Doetinchem	59.195	2	3	29.598	19.732
Druten	19.505	1	1	19.505	19.505
Duiven	24.937	1	1	24.937	24.937
Ede	122.012	3	4	40.671	30.503
Elburg	24.037	1	2	24.037	12.019
Epe	33.283	2	2	16.642	16.642
Ermelo	27.496	1	1	27.496	27.496
Harderwijk	48.906	1	2	48.906	24.453

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Gelderland	2.133.708	104	125	20.516	17.070
Hatterum	12.563	1	1	12.563	12.563
Heerde	19.214	1	2	19.214	9.607
Heumen	16.824	2	2	8.412	8.412
Lingewaard	47.220	6	6	7.870	7.870
Lochem	34.314	2	2	17.157	17.157
Maasdriel	26.020	1	2	26.020	13.010
Montferland	36.882	2	2	18.441	18.441
Neder-Betuwe	25.448	0	2		12.724
Nijkerk	44.975	3	3	14.992	14.992
Nijmegen	182.480	7	7	26.069	26.069
Nunspeet	28.731	1	1	28.731	28.731
Oldebroek	24.264	2	2	12.132	12.132
Oost Gelre	29.846	2	2	14.923	14.923
Oude IJsselstreek	39.613	4	4	9.903	9.903
Overbetuwe	48.707	3	3	16.236	16.236
Putten	24.904	1	1	24.904	24.904
Renkum	31.461	2	2	15.731	15.731
Rheden	43.570	2	3	21.785	14.523
Rozendaal	1.754	0	1		1.754
Scherpenzeel	10.386	1	1	10.386	10.386
Tiel	42.604	1	2	42.604	21.302
Voorst	25.215	1	1	25.215	25.215
Wageningen	40.960	1	2	40.960	20.480
West Betuwe	52.720	1	3	52.720	17.573
West Maas en Waal	20.065	1	1	20.065	20.065
Westervoort	15.114	1	1	15.114	15.114
Wijchen	41.537	1	2	41.537	20.769
Winterswijk	29.253	1	2	29.253	14.627
Zaltbommel	30.349	1	2	30.349	15.175
Zevenaar	45.042	3	3	15.014	15.014
Zutphen	48.510	2	2	24.255	24.255

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Utrecht

	inwoners (2023) vestigingen		inwoners per vestiging	
	huidig (2022) nieuwe norm		huidig (2022)	nieuwe norm
Utrecht	1.387.643	55	66	25.230 21.025
Amersfoort	160.759	5	5	32.152 32.152
Baarn	25.008	1	1	25.008 25.008
Bunnik	16.026	1	2	16.026 8.013
Bunschoten	22.500	1	1	22.500 22.500
De Bilt	43.884	1	2	43.884 21.942
De Ronde Venen	45.572	3	3	15.191 15.191
Eemnes	9.598	1	1	9.598 9.598
Houten	50.581	2	2	25.291 25.291
IJsselstein	33.492	1	2	33.492 16.746
Leusden	31.467	2	2	15.734 15.734
Lopik	14.704	0	1	14.704
Montfoort	13.929	0	1	13.929
Nieuwegein	65.426	1	2	65.426 32.713
Oudewater	10.232	1	1	10.232 10.232
Renswoude	5.747	0	1	5.747
Rhenen	20.329	2	2	10.165 10.165
Soest	47.439	2	2	23.720 23.720
Stichtse Vecht	65.771	4	4	16.443 16.443
Utrecht	367.947	13	13	28.304 28.304
Utrechtse Heuvelrug	50.429	5	5	10.086 10.086
Veenendaal	68.525	1	3	68.525 22.842
Vijfheerenlanden	60.052	2	3	30.026 20.017
Wijk bij Duurstede	23.995	2	2	11.998 11.998
Woerden	53.244	2	2	26.622 26.622
Woudenberg	14.358	1	1	14.358 14.358
Zeist	66.629	1	2	66.629 33.315

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Noord-Holland

		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Noord-Holland	2.952.622	103	131	28.666	22.539
Aalsmeer	33.063	1	2	33.063	16.532
Alkmaar	111.834	6	6	18.639	18.639
Amstelveen	94.418	2	3	47.209	31.473
Amsterdam	918.117	24	26	38.255	35.312
Bergen (NH)	30.138	3	3	10.046	10.046
Beverwijk	42.711	1	2	42.711	21.356
Blaricum	12.490	0	1		12.490
Bloemendaal	23.922	2	2	11.961	11.961
Castricum	36.345	3	3	12.115	12.115
Den Helder	56.539	4	4	14.135	14.135
Diemen	32.785	1	2	32.785	16.393
Dijk en Waard	88.985	3	5	29.662	17.797
Drechterland	20.385	1	1	20.385	20.385
Edam-Volendam	36.760	2	2	18.380	18.380
Enkhuizen	18.885	1	1	18.885	18.885
Gooise Meren	60.341	4	4	15.085	15.085
Haarlem	165.396	3	5	55.132	33.079
Haarlemmermeer	162.300	5	6	32.460	27.050
Heemskerk	39.431	1	2	39.431	19.716
Heemstede	27.778	1	1	27.778	27.778

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm		
Noord-Holland	2.952.622	103	131	28.666	22.539
Heiloo	24.319	1	1	24.319	24.319
Hilversum	93.345	2	3	46.673	31.115
Hollands Kroon	49.431	3	3	16.477	16.477
Hoorn	75.216	3	3	25.072	25.072
Huizen	41.252	1	2	41.252	20.626
Koggenland	23.509	2	2	11.755	11.755
Landsmeer	11.705	1	1	11.705	11.705
Laren	11.712	1	1	11.712	11.712
Medemblik	46.031	3	3	15.344	15.344
Oostzaan	9.720	0	1		9.720
Opmeer	12.180	1	1	12.180	12.180
Ouder-Amstel	14.276	2	2	7.138	7.138
Purmerend	93.992	2	4	46.996	23.498
Schagen	47.450	2	2	23.725	23.725
Stede Broec	22.138	1	2	22.138	11.069
Texel	13.979	1	1	13.979	13.979
Uitgeest	13.472	0	1		13.472
Uithoorn	31.442	1	1	31.442	31.442
Velsen	68.790	2	4	34.395	17.198
Waterland	17.609	0	1		17.609
Wijdmeren	24.659	2	2	12.330	12.330
Wormerland	16.612	1	1	16.612	16.612
Zaanstad	159.618	2	7	79.809	22.803
Zandvoort	17.542	1	1	17.542	17.542

Bijlage | Uitwerking Aanwezig- heidsnorm Zuid- Holland

		inwoners (2023) vestigingen			inwoners per vestiging		inwoners (2023) vestigingen				inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm			huidig (2022)	nieuwe norm
Zuid-Holland	3.804.906	133	162	28.608	23.487		Zuid-Holland	3.804.906	133	162	28.608	23.487
Alblasserdam	20.356	1	1	20.356	20.356		Lisse	23.390	1	1	23.390	23.390
Albrandswaard	26.357	0	2		13.179		Maassluis	35.303	1	2	35.303	17.652
Alphen aan den Rijn	114.182	3	5	38.061	22.836		Midden-Delfland	19.472	1	2	19.472	9.736
Barendrecht	48.812	2	2	24.406	24.406		Molenlanden	45.158	3	3	15.053	15.053
Bodegraven-Reeuwijk	36.308	2	2	18.154	18.154		Nieuwkoop	29.463	1	2	29.463	14.732
Capelle aan den IJssel	67.552	1	3	67.552	22.517		Nissewaard	86.833	1	4	86.833	21.708
Delft	106.086	2	4	53.043	26.522		Noordwijk	45.179	2	2	22.590	22.590
Dordrecht	121.434	5	5	24.287	24.287		Oegstgeest	25.746	1	1	25.746	25.746
Goeree-Overflakkee	51.590	3	4	17.197	12.898		Papendrecht	32.277	1	2	32.277	16.139
Gorinchem	38.461	1	2	38.461	19.231		Pijnacker-Nootdorp	57.672	2	3	28.836	19.224
Gouda	75.316	2	3	37.658	25.105		Ridderkerk	47.477	1	2	47.477	23.739
Gravenhage 's-Hardinxveld-Giessendam	562.839	15	16	37.523	35.177		Rijswijk	57.997	1	2	57.997	28.999
	18.681	2	2	9.341	9.341		Rotterdam	663.900	19	20	34.942	33.195
Hendrik-Ido-Ambacht	32.183	1	2	32.183	16.092		Schiedam	80.628	2	3	40.314	26.876
Hillegom	22.453	1	1	22.453	22.453		Slidrecht	26.184	1	1	26.184	26.184
Hoeksche Waard	89.760	8	8	11.220	11.220		Teylingen	38.510	2	2	19.255	19.255
Kaag en Braassem	28.573	1	1	28.573	28.573		Vlaardingen	75.079	2	3	37.540	25.026
Katwijk	66.607	4	4	16.652	16.652		Voorne aan Zee	73.945	4	4	18.486	18.486
Krimpen aan den IJssel	29.504	1	1	29.504	29.504		Voorschoten	25.665	1	1	25.665	25.665
Krimpenerwaard	57.700	4	4	14.425	14.425		Waddinxveen	32.601	1	2	32.601	16.301
Lansingerland	64.754	3	3	21.585	21.585		Wassenaar	27.093	1	1	27.093	27.093
Leiden	127.089	4	4	31.772	31.772		Westland	114.887	7	7	16.412	16.412
Leiderdorp	27.657	1	1	27.657	27.657		Zoetermeer	126.998	3	4	42.333	31.750
Leidschendam-Voorburg	77.753	2	2	38.877	38.877		Zoeterwoude	9.443	1	1	9.443	9.443
							Zuidplas	46.981	3	3	15.660	15.660
							Zwijndrecht	45.018	1	2	45.018	22.509

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Zeeland

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Zeeland	391.124	22	29	17.778	13.487
Borsele	23.159	2	2	11.580	11.580
Goes	39.433	1	2	39.433	19.717
Hulst	27.596	2	2	13.798	13.798
Kapelle	13.051	1	1	13.051	13.051
Middelburg	49.956	1	3	49.956	16.652
Noord-Beveland	7.857	0	1		7.857
Reimerswaal	23.255	2	2	11.628	11.628
Schouwen-Duiveland	34.561	1	2	34.561	17.281
Sluis	23.243	2	2	11.622	11.622
Terneuzen	54.993	7	7	7.856	7.856
Tholen	26.825	2	2	13.413	13.413
Veere	22.045	0	1		22.045
Vlissingen	45.150	1	2	45.150	22.575

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Noord-Brabant

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Noord-Brabant	2.626.210	98	136	26.798	19.310
Alphen-Chaam	10.463	0	1	10.463	
Altena	57.726	5	5	11.545	11.545
Asten	17.242	1	1	17.242	17.242
Baarle-Nassau	7.071	1	1	7.071	7.071
Bergeijk	19.092	1	1	19.092	19.092
Bergen op Zoom	68.864	1	3	68.864	22.955
Bernheze	32.263	3	3	10.754	10.754
Best	30.897	1	1	30.897	30.897
Bladel	21.009	1	2	21.009	10.505
Boekel	11.163	1	1	11.163	11.163
Boxtel	33.748	1	1	33.748	33.748
Breda	186.438	3	7	62.146	26.634
Cranendonck	20.851	2	2	10.426	10.426
Deurne	32.977	1	2	32.977	16.489
Dongen	27.200	1	1	27.200	27.200
Drimmelen	27.994	1	2	27.994	13.997
Eersel	20.004	1	1	20.004	20.004
Eindhoven	243.730	1	7	243.730	34.819
Etten-Leur	44.578	1	2	44.578	22.289
Geertruidenberg	22.099	1	2	22.099	11.050
Geldrop-Mierlo	40.441	2	2	20.221	20.221
Gemert-Bakel	31.383	2	2	15.692	15.692

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Gilze en Rijen	26.815	2	2	13.408	13.408
Goirle	24.177	1	1	24.177	24.177
Halderberge	31.041	1	2	31.041	15.521
Heeze-Leende	16.627	1	1	16.627	16.627
Helmond	94.898	1	3	94.898	31.633
Hertogenbosch 's-	158.753	2	5	79.377	31.751
Heusden	45.830	3	3	15.277	15.277
Hilvarenbeek	15.949	1	1	15.949	15.949
Laarbeek	23.260	3	3	7.753	7.753
Land van Cuijk	91.423	6	6	15.237	15.237
Loon op Zand	23.797	2	2	11.899	11.899
Maashorst	58.934	4	4	14.734	14.734
Meerijstad	83.715	3	3	27.905	27.905
Moerdijk	37.711	4	4	9.428	9.428
Nuenen, Gerwen en Nederwetten	24.015	1	1	24.015	24.015
Oirschot	19.217	1	2	19.217	9.609
Oisterwijk	32.941	2	3	16.471	10.980
Oosterhout	57.425	3	3	19.142	19.142
Oss	94.437	2	4	47.219	23.609
Reusel-De Mierden	13.542	1	1	13.542	13.542
Roosendaal	77.613	2	3	38.807	25.871
Rucphen	23.636	1	2	23.636	11.818
Sint-Michielsgestel	30.135	2	2	15.068	15.068
Someren	20.061	1	1	20.061	20.061
Son en Breugel	18.010	1	1	18.010	18.010
Steenbergen	24.610	0	2		12.305
Tilburg	227.707	6	8	37.951	28.463
Valkenswaard	31.527	1	2	31.527	15.764
Veldhoven	46.417	1	2	46.417	23.209
Vught	32.113	1	1	32.113	32.113
Waalre	17.980	1	1	17.980	17.980
Waalwijk	49.952	3	3	16.651	16.651
Woensdrecht	22.191	1	2	22.191	11.096
Zundert	22.518	1	2	22.518	11.259

Bijlage | Uitwerking Aanwezigheidsnorm Limburg

	inwoners (2023)	vestigingen		inwoners per vestiging	
		huidig (2022)	nieuwe norm	huidig (2022)	nieuwe norm
Limburg	1.128.367	54	69	20.896	16.353
Beek	16.132	1	1	16.132	16.132
Beekdaelen	35.966	2	2	17.983	17.983
Beesel	13.449	1	1	13.449	13.449
Bergen (L)	13.119	1	1	13.119	13.119
Brunssum	27.682	1	1	27.682	27.682
Echt-Susteren	31.967	1	2	31.967	15.984
Eijsden-Margraten	25.991	2	2	12.996	12.996
Gennep	17.764	1	1	17.764	17.764
Gulpen-Wittem	14.210	1	1	14.210	14.210
Heerlen	87.122	4	4	21.781	21.781
Horst aan de Maas	43.641	1	2	43.641	21.821
Kerkrade	45.620	2	2	22.810	22.810
Landgraaf	37.175	1	2	37.175	18.588
Leudal	36.141	6	6	6.024	6.024
Maasgouw	24.305	4	4	6.076	6.076
Maastricht	122.734	1	4	122.73	30.684
Meerssen	18.600	1	2	18.600	9.300
Mook en Middelaar	8.043	0	1	8.043	
Nederweert	17.499	1	1	17.499	17.499
Peel en Maas	45.276	5	5	9.055	9.055
Roerdalen	20.702	0	1	20.702	
Roermond	59.981	1	3	59.981	19.994
Simpelveld	10.396	0	1	10.396	
Sittard-Geleen	92.234	3	3	30.745	30.745
Stein	24.772	1	2	24.772	12.386
Vaals	10.190	1	1	10.190	10.190
Valkenburg aan de Geul	16.423	1	1	16.423	16.423
Venlo	103.328	5	5	20.666	20.666
Venray	44.628	1	2	44.628	22.314
Voerendaal	12.405	2	2	6.203	6.203
Weert	50.872	2	3	25.436	16.957

